

A gondolatalakzatok kérdésköréről (az ismétlés)

A **gondotalakzatok** mivolta összetett fogalom, melyet több, kapcsolódó szempontrendszer értelmez.

A gondolatalakzatok pragmatikus-ismeretelméleti kategóriák, pragmatikai műveletekkel létrehozott skémák (vö. Fehér 1996: 251). Mint a gondolatok elrendezésének formai megoldásai és a szemléleti-hangulati létezés mód foglaltai nemcsak tételezik a modellált világot, hanem nyelvi eszközeikkel létesítik is, a nyelvvel bomlanak le, illetve ki, mondat-, szintagma-, lexéma- vagy hangalakzatokkal, melyek az őket differenciáló ismérvek mellett a fölérendelt típus jellemzőit is reprezentálják.

A gondolatalakzatok funkcionális lebonthatósága ezért „különvalóságuk” egyik lényegi kérdése.

Ha a gondolatalakzatnak van önálló mondatalakzata, vagyis típusán belül képviselheti mondatalakzat, akkor a mondatalakzat formájában megnyilvánuló szabályszerűség – leválva a mondatról és grammatikai szerkezetéről – a szöveg egészének mozgásformáját irányíthatja.

Ilyen az ismétlés és megfordítás gondolatalakzata, a **chiasmus**. Mondatszintű változatának specifikus kötelme, hogy a fordított sorrendben ismétlődő lexémák morfémat és nyelvtani szerepet cserélnek:

s mint álmos ólom ez a kriptabolt,
oly ólmos álom élted és a kor:

(Babits: Ősz, kripta, ciprus, szüret, tánc, kobold);

míg absztrakt képlete a mondaton túl – az ismétlés és megfordítás generikus jegyével – a szövegben már kompozíciós elvként érvényesül:

Előbb a kétségbeesések
aztán a kétségbevonások
bizony barátaim
jönnek a megrovások

az indexbe nyarak kerülnek
remegő forróságok
fölött a vibráló levegőben
tüntető furcsaságok

és öszülnek öszök
hirtelen haraggal kékkal

jelesen húznak itt
valami vadlibaékkal

szaggató huzatban
földet ér vándorlásuk
szédülünk kicsit és temetünk:
diáksapkákat ásunk

Bizony barátaim
jönnek a megrovások
előbb a kétségbeesések
aztán a kétségbevonások
(Nagy Gáspár: Előbb és aztán)

De mondatalakzatot ölthet például a **reddició** is:

Szép vagy, alföld, legalább nekem szép!
(Petőfi: Az alföld);

mely versszakot vagy egész szöveget keretez:

Milyen csonka ma a Hold,
Az éj milyen sivatag, néma,
Milyen szomorú vagyok én ma,
Milyen csonka ma a Hold.
(Ady: Kocsi-út az éjszakában);

Minthogy belőle egyéb nem maradt,
szeretem, ami körülötte volt,
a kis párnát, melyre feje hajolt,
karperecét, elárvult tárgyakat,
a kulcsot, mely hozzá vitt, távolabb
erdőket, városokat, úti port,
amit együtt vertünk fel, a mosolyt,
mely szivéből a szemébe szaladt,
mikor festették: – nem pótolja, de
az egész világ tele van vele
s most tudom csak igazán, mennyire;
ég s föld s minden őhózzá kapcsolat:
szeretnem kell gondolataimat,
minthogy belőle egyéb nem maradt.
(Szabó Lőrinc: Egyéb nem)

A vers a chiasztikus reddiciónak is példája: a tétel – következtetés / következtetés – tétel (Minthogy belőle egyéb nem maradt, / szeretem, ami körülötte volt, –

szeretnem kell gondolataimat, / minthogy belőle egyéb nem maradt) teszi zárójelbe a közbülső érvelést a gondolatalakzat – okság – szerkezet szintézisében.

Vannak olyan gondolatalakzatok is természetesen, amelyek nem kapcsolhatók önálló mondatalakzathoz, így a **célzás**nak nincs „saját” mondatalakzata. Az **allegória** formai jelölésének ugyanakkor „el kell érnie” a mondat szintjét, felső határa viszont korlátlan (vö. Fónagy 1999: 272). Egyéb kategóriáknál a megjelenési forma mondatszint alá is szabadon mehet:

Alvó szegek a jéghideg homokban,
(Pilinszky: Négysoros)

a *jéghideg* lexéma hiperbolikus alakzat;

Fejem fölé a csillagok
jeges tüzet kavarnak,
(Pilinszky: Téli ég alatt)

a *jeges tűz* szintagma oximoront jelöl.

Másképpen, ha a mondatalakzat gondolatalakzatot képvisel, akkor a pragmatikus-ismeretelméleti kategória mondatvariánsa, amely kötött vagy közvetlenül motivált alakzatforma. Kötöttek általában az ismétlés mondatformái (**chiasmus, reddició, felsorolás, halmozás**), míg

A bánat? egy nagy óceán.
(Petőfi)

a **hiperbola** alakzatának;
az

e sok Mindenütt mindenütt Sehöl!
(Szabó Lőrinc: Mindenütt ott vagy)

az ellentéteket egységbe foglaló **oximoron**nak a közvetlenül motivált mondat-szintű válfaja.

Ha a mondatalakzat nem képvisel gondolatalakzatot, akkor azonos minősége mondat fölé nem mehet – a tulajdonképpeni mondatalakzatok körébe tartozik –, de lehet olyan kiszolgáló alakzatforma, melyben a fölérendelt típus motiváltsága közvetett.

A szabályos, zárt mondatszerkezet fellazítása mint mondatalakzat „szolgálja” ki az élményt, juttatja érvényre a **contradictio in adiectiót** az **oximoron** gondolatalakzatában Szabó Lőrincnél:

Mozgás, kép, hang, fagyott-merevedett
minden a hírre, s megállt: valami
ős „Legyen!” a „Ne legyen!”-t mondta ki.
bár, zokogva, még csak a nevedet,

aztán pár szó, még az is leplezett,
 s robbanni kezdtek eresztékei
 szívnek-anyagnak, s törni-porlani-
 párologni percek s évezredek;
 s végül a tény: villámok s éjszakák
 gyúltak-fúltak-haltak egymáson át
 s menekült, vitt belőlem a világ:
 visz ma is, visz: ott vagyok teveled,
 nem tudom, hol, s itt: veled s nélküled,
 és minden egyre érthetlenebb.

(A hír)

A gondolatalakzatok árnyaltabb, funkcionális jellemzése, a lebonthatóságukban megnyilvánuló lehetséges struktúrálódás s a mindezzel kapcsolatos kötöttség és motiváltság további szempontok bevezetését igényli.

Osztályozásuk alapjául szolgál mindenekelőtt a klasszikus – és a neoretorika – négy alpművelete, mely az egyik, de korántsem elégséges feltétel. Bár a műveletek szerint különülnek el egymástól a **bővítés**, az **elhagyás** vagy a **helyettesítés** formái, funkcionális természetükhöz szükséges megadni a kategórián belüli egyes gondolatalakzatok általános (generikus) pragmatikai ismervét, az alakzatok szemantikai természetét, viselkedését, valamint grammatikai és formai/pozicionális jegyeit, melyek lehetnek abszolút vagy relatív kötöttségűek, vagy a kötöttség szempontjából esetleg közömbösek. Az általános (generikus) pragmatikai ismervet valójában maga az alakzatminőség hordozza.

Így a felvett szempontok rendszerének tükrében a bővítés gondolatalakzatának számító **ismétlés** bármely funkcionális osztálya leírható.

Az **anafora** szemantikailag és pozicionálisan kötött, grammatikai kötöttsége viszont relatív (szó, szócsoport, mondat ismétlődhet a nyelvi egységek vagy a strófák elején):

Holnap éjjel elérek valakit,
 Holnap éjjel elfelejtem a multam,
 Holnap éjjel mese lesz a világ
 S én mesélek testemben megindultan.
 (Ady: Elindult egy leány);

vagy:

Teljesen elvadulni:
 mint a szántatlan föld,
 tele csimbókos, keserves gyökerekkel,
 görönggyel, kődarabokkal,
 bokrok és kórók züllenek ki belőlem,
 összerepeszt a nap,
 csapj le, sárrá bomlasztó eső és hó!

Teljesen elvadulni:
 le az őshideg vizekig,
 legsűrűbb sókig, ízekig,
 hadd bukjon föl bennem az idő-szakállas mélység
 hidrogénfelhője.

(Tornai József: Teljesen elvadulni)

Az abszolút szemantikai kötöttség „fölött”, azt mintegy „felnyitva” mutatkozik meg az a generikus pragmatikai ismérv, mely a megismételt elem mindenkori többlete és az előző és az újabb előfordulás közötti „közeggel” együtt is érvényesülő jelentés (vö. Eco 1984; Nagy L. 1998: 11).

Ez a domináns pragmatikai jelleg az ismétlés olyan alakzatainak sajátja, ahol a meglévő pozicionális kötöttségektől függetlenül azonos jelentésegységek térnek vissza, mint az **epifora**, az **epanasztrófé** vagy a **komplexió** esetén. Az említett ismétlésformák pozicionálisan kötöttek, de pozicionális kötöttségükben eltérnek egymástól.

Az **epifora** – az **anafora** ellentétéként – utóismétlés:

Szájon, mellen, karban, kézben,
 Csókban tapadva, átkosan
 Elfogyni az ölelésben:
 Ezt akarom.
 Epében, könnyben és mézben,
 Halálosan, tudatosan
 Elfogyni az ölelésben:
 Ezt akarom.

(Ady: Elfogyni az ölelésben);

az **epanasztrófé** (vagy tágabban az **anadiplózis**) alakzata valamely nyelvi egység végét ismétli a közvetlenül rákövetkező egység elején:

Óh isteni kész irgalom!
 Kész irgalom, jószívűség!
 (Szent Bonavetura éneke Krisztus irgalmáról –
 Babits Mihály fordítása);

a **komplexió** (vagy **szümploké**) elő- és utóismétlés, az **anaforát** az **epiforával** egybekapcsoló alakzatforma:

Ki tudja, hogy holnap mint lesz?
 Tán dadogva nem emlékszem,
 Tán busongva nem emlékszem,
 (Ady: Valamikor lyányom voltál)

Grammatikailag és pozicionálisan kötött az **epanodosz**, mely fordított szórendű, tükörképzésű mondatismétlés (vö. Fónagy 1999: 28):

Hazádnak rendületlenül
Légy híve, oh magyar;

.....

Légy híve rendületlenül
Hazádnak, oh magyar:
(Vörösmarty: Szózat)

Bármely szintű nyelvi egység a saját szintjén közvetlenül ismétlődik a pozícióhoz kötött **gemináció** alakzatában:

Óh, nagyon csúnyán éltem,
Óh, nagyon csúnyán éltem:
Milyen szép halott leszek,
Milyen szép halott leszek.
(Ady: Az utolsó mosoly)

De formai/pozicionális kötöttségű a **gradáció** is, a *b, b c, c d...* képletével az elemeknek mondatrészt is váltható lánc:

Száll a szép gyümölcs a földről
szárára a szép cipőnek,
száráról a szép cipőnek
tisztá két térdére szállott,
a két tiszta térdkalácsról
szoknyája szélére szállott.
Onnan szállott az övére,
övéről mellére szállott,
melléről állára szállott,
álláról ajkára szállott;
(Kalevala 1972: 528)

Már a kötöttség szemantikai jegyei alapján (azonos szófaj, azonos vagy hasonló szerkezet, de nem szinonim jelentés, illetve azonos szófaj, azonos vagy hasonló szerkezet és szinonim jelentés) válik el a **felsorolás** a **halmozástól**:

Kunyhó, olaj-mécs, munka, éhség,
Gyermek, rongy, szégyen és a többi
(Ady: Az öreg Kúnné);

Öreg vagyok, lerombolt arcomon
csupán a víz ijesztő pusztasága.
A szürkület gránitpora. Csupán
a pórusok brutális csipkefátyla!
(Pilinszky: Egy arckép alá)

vagy:

Adj már csendességet, lelki békességet,
 mennybéli Úr!
 Bujdosó elmémet ódd bútul szüvedet, kit
 sok kín fúr!
 Sok ideje immár, hogy lelkem szomjan vár
 mentségére,
 Őrizd, ne hadd, ébreszd, haragod ne gerjeszd
 vesztségére.
 (Balassi: Adj már csendességet...)

A **felsorolás**nak nem kötelező ismérve a fokozás, a **halmozás** szinonimikus megszorítása viszont a fokozati esetén már tételezi azt. A **felsorolás** tagjai lehetnek ellentétesek, a **halmozás** szemantikai jegye ezt kizárja.

A **felsorolás** különös esete az **annomináció**, az azonos alakú, de eltérő jelentésű (homonim) szavak, szóalakok, ismétlődése:

Ó, mint nekem hogy a szemétből!
 Isten szemében nincs szemét:
 fűrtödnek, melyből borod erjed,
 ne hányjad el rohadt szemét:
 attól édesebb lesz a bor.

Inkább gyönyörködve figyeljed,
 hogy napban gyémánt lesz a por
 s hallgasd a szemetes-zenét
 amint utcádon csengve terjed.
 (Babits: A csengetyűsfű)

Az analógia pragmatikai jegye alatt a **felsorolás** és a **halmozás** szintaktikai szerkezetei a jelölt szemantikai tartalommal együtt a **paralelizmus** átfogó alakzatává fejlődnek:

Fa leszek, ha fának vagy virága.
 Ha harmat vagy: én virág leszek.
 Harmat leszek, ha te napsugár vagy...
 Csak hogy lényeink egyesüljenek.

Ha, leányka, te vagy a mennyország:
 Akkor én csillaggá változom.
 Ha, leányka, te vagy a pokol (hogy
 Egyesüljünk) én elkárhozom.
 (Petőfi: Fa leszek, ha...)

A „feltétel és a cél viszonyai mentén” a gondolati konstelláció párhuzamosan tagolódik a funkciójukban azonos fő- és mellékmondatokkal (vö. Békési 1986: 40; Somlyó 1980: 316).

A paralelizmus mondatszintű válfaja az **izokólón**, a felsorolásnak, halmozásnak „grammatikailag szűkített”, vagyis a **kólón**hoz és a **kommá**hoz kötődő formája, melyben azonos vagy megközelítőleg egyenlő hosszúságú **kólónok** vagy **kommák** követik egymást (vö. Szabó G.–Szörényi 1988: 150). A **kólón** (a klasszikusoknál a körmondat egysége) általában fő- vagy mellékmondat értékű, míg a **komma** szókapcsolat (a **kólón**nál önállótlanabb), s többnyire a szószerkezetek körébe tartozik (vö. Magyar grammatika 2000: 28):

Ó, te vastag felejtés,
penészes lomposodás,
hová temetted agyarainkat?
(Tornai: A történelem szétfűrészelése)

A két **kólón** (a két megszólítás) az idézetben **izokólont** alkotó felsorolás.

„De Sára nem a Baal szolgáinak való. Nem azért neveltem fel az ige mannájával, nem azért kapcsoltam be derekát a szemérem háznál-szótt, kék-bársony övével, nem azért akasztám vállaira az alázatosság tiszta palástját, nem azért áztattam haját az áhítat drága keneteivel, s nem azért tűztem kontyára az igaz hitnek éjjel is ragyogó karbunkulusát, hogy a tisztátalanok gyermekei... az ő testét fekélyes kezeikkel érinteni merjék.”

(Kemény 1967: 193)

Kemény Zsigmondnál a halmozott főmondatok hozzák létre ugyanezt az alakzatot.

Sem utódja, sem boldog őse,
Sem rokona, sem ismerőse
Nem vagyok senkinek,
(Ady: Sem utódja, sem boldog őse)

A fordított szórendű összetett állítmány kiemelt névszói részei **kommaként** a halmozásból építik fel az **izokólont**.

Magam vagyok az örökös magányban.
Akár a víz, akár az anyaföld.
(Pilinszky: Egy arckép alá)

Itt pedig a „Magam vagyok az örökös magányban” két önállósított fokhatározói mellékmondata képez **izokólont** a vers zárlatában, de az alakzat – grammatikai természeténél fogva – anaforikusan kiterjeszti rendeltségi viszonyát, s a mondat és szövegegység szintje egybeolvad.

Az ismétlés alakzatainak a rendszerén belül generikus jegyet vált a **klimax/antiklimax** is. Esetükben kötelező jellegű a fokozás, mely az ismétlődő elemek szemantikai intenzitásának pozitív vagy negatív emelkedéséből fakad.

Pozitív szemantikai intenzitású a **klimax**:

Kertem nárciszokkal
 Végig ültetéd;
 Csörgő patakokkal
 Fáim éltetéd;
 Rám ezer virággal
 Szórtad a tavaszt,
 S égi boldogsággal
 Fűszerezted azt.
 (Csokonai: A Reményhez)

Az azonos relációkat tartalmazó szerkezeteknek a szórenddel módosított paralel formáiban a cselekvést közelebről meghatározó tárgy – az előrehaladó fokozásos **felsorolás** útján – a mondat eleji pozícióból végül a versmondatot záró helyzetbe kerül (*Kertem, Fáim, tavaszt, azt*), lezárva mintegy a növekvő intenzitást.

A költészet devalválódik az **antiklimaxban** Aranyánál:

Most... árva énekem, mi vagy te?
 Elhunyt daloknak lelke tán,
 Mely temetőből, mint kísértet,
 Jár még föl a halál után...?
 Hímzett, virágos szemfedél...?
 Szó, mely kiált a pusztaságba...?
 (Letésem a lantot)

Az ismétlés gondolatalakzatának bizonyos típusait (ahogy azt a **chiazmus** vagy a **reddició** példái mutatták) mint a kategória mondatvariánsa képviselheti a mondatalakzat. Ezt a képviselhetőséget minden esetben az alakzat kötöttségei engedélyezik vagy tiltják.

A **gemináció** – mondatban – részleges mondatismétlés, az ismétlés gondolatalakzatának adiectiós mondatalakzata:

Élni, élni, be jó volna,
 (Ady: Léda Párisba készül);

Megsimogatta sárga arcom
 És kacagott, kacagott:
 (Ady: Költözés Átok-városból)

Hasonló mondatalakzat a **halmozás** és a **felsorolás** *A magyar Ugaron* utolsó versszakában:

A dudva, a muhar,
A gaz lehúz, altat, befed
(Ady)

Sajátos státusú a **figura etymologica**: az úgynevezett fölépítő alakzatok körébe tartozik. Grammatikai kötöttsége jellegéből fakad, valamely tőnek – általában szószerkezetben – képzett vagy ragos újbóli ismétlődése. Szövegszintű változattal nem rendelkezik, de nyelvi megjelenési módját tekintve lehet mondat-, szintagma- vagy lexémaalakzat egyaránt. Generikus pragmatikai ismérve a fokozás, mely a **hiperbolán** át a **paradoxonba** vagy szélső esetben az **oximoronba** fordulva a formát már ezeknek a „szolgálatába” állítja:

csak vidám kedélyed világa világít –
(Babits: A harmadik emeleten);

S jutott eszembe számtalan
Szebbnél-szebb gondolat,
(Petőfi: Füstbement terv);

A torony áll még egyes-egyedül,
(Petőfi: A csonka torony);

illetve:

hiperbolát jelölő **figura etymologica**:

szent gyökér, áldott anya,
földi lámpás, égi ablak,
fénylőbb fényénél a napnak,
könyörögj értünk Fiadnak
(Szentviktori Ádám Mária-éneke –
Babits Mihály fordítása);

paradoxont jelölő **figura etymologica**:

Holott ott van mögöttünk
Titokzatos Urunk,
Valami ős és vad, szörnyű
Szabálytalan szabály,
(Ady: A menekülő élet);

oximoront jelölő **figura etymologica**:

Hiszek hitetlenül Istenben,
Mert hinni akarok,
(Ady: Hiszek hitetlenül Istenben)

Az ismétlés alakzatai kötöttségük szerint változatos formában kapcsolódhatnak egymással. Kivált a nyitott, befogadó pozíciók (és a grammatikai kötöttség relatív mivolta) kínálják föl a társulás lehetőségeit. Minthogy az ismétlés alakzatának tág kategóriájában típusainak fölé-, alá- és mellérendeltsége is létezik, a kombinációk ki- vagy fölépülése során a generikus ismérvek természetesen egybeolvadnak, s az egyiknek a másikban való megjelenésével funkcionálisan a domináns jelleg is módosul.

Az alakzatok lehetséges társulási vonzatai ezért szerepüket illetően szintén meghatározóak, míg e társulások szűkebb vagy tágabb hatóköre az alakzati struktúrák tipológiáját érinti.

Az ismétlés számos formájából építkezhet a tág befogadó hatókörű **anafora**:

geminációval kiépülő, létesülő anafora:

Ti urak, ti urak! hát senkisem
Koccint értem pohárt?
Ti urak, ti urak!... ti velsz ebek!
Ne éljen Eduárd?

.....

Ti urak, ti urak, hitvány ebek!

.....

(Arany: A walesi bárdok);

anaforát alkotó figura etymologica:

Csupa rom és romlás a multunk
S te voltál élén
A romboló angyal-seregnek,
Csak azért is szeretlek.

.....

Csupa rom és romlás a lelkünk,
Mindegy, akartuk.
Sorsunkon titkos, fekete leplek,
Csak azért is szeretlek.

(Ady: Én régi mátkám);

geminációból kómmába váltó izokólon az anaforában:

Őszi délben, őszi délben
Óh, be nehéz
Kacagni a leányokra.
Őszi éjben, őszi éjben

Óh, be nehéz
 Fölnézni a csillagokra.
 Őszi éjben, őszi délben
 Óh, be könnyű
 Sírva, sírva leborulni.
 (Ady: Három őszi könnycsepp)

Ugyanakkor nyitott pozíciójánál fogva a megismételt elem, elemek között az ismétlés bármely egyéb alakzata is föltűnhet, melynek generikus jegye összefonódik az **anafora** hozta mindenkori „többlettel”, és átütve azon uralkodóvá válhat. Tornai *Teljesen elvadulni* című versében a háromszoros anaforikus szerkezeten belül a **fel-sorolás** az elvadulás **antiklimax**ába fejlődik, mely a pragmatika szintjén magába szervezi, kompozíciós elemévé teszi az **anaforát**:

Teljesen elvadulni:
 mint a szántatlan föld,
 tele csimbókos, keserves gyökerekkel,
 görönggyel, kődarabokkal,
 bokrok és kórók züllenek ki belőlem,
 összeropeszt a nap,
 csapj le, sárrá bomlasztó eső és hó!

Teljesen elvadulni:
 le az őshideg vizekig,
 legsűrűbb sókig, ízekig,
 hadd bukjon föl bennem az idő-szakállas mélység
 hidrogénfelhője.

Teljesen elvadulni:
 ősszekavarodva a Tejút porszemeivel,
 mocsári köddel, hallgatással

Ezt sűgod meghasadt,
 vért-síró fülembé,
 ismeretlenem?
 (Tornai József)

Befogadó hatókörű az **epifora** és a **reddició** is:
epiforában foglalt **epanodosz** Aranyánál:

Dalos Eszti – a mezőre kiment ő,
 Aratókkal puha fűvön pihent ő;
 De ha álom ért reájok,
 Odahagyta kis tanyájok’
 – Töri a vadkan az „irtást” –
 Ne tegyétek, ti leányok!

Szederinda gyolcs ruháját szakasztja,
 Tövis, talló piros vérit fakasztja;
 Hova jár, mint kósza lélek,
 Ha alusznak más cselédek?...
 – Soha, mennyi csillag hull ma’ –
 Ti, leányok, ne tegyétek.
 (Tengeri-hántás);

figura etymologica az **epiforában** Adynál:

Már-már lelkem csúf bűnök veszték
 S jöttek békés esték:
 Rákacagott a háborúra
 Az Uraknak Ura.

.....

Háborúba el ő bocsájtott
 S bűnökből kihántott.
 Rákacagott a háborúra
 Az Uraknak Ura.
 (Az Uraknak Ura);

reddicióként keretező **epanodosz** Vörösmartynál:

Hazádnak rendületlenül
 Légy híve, oh magyar;

.....

Légy híve rendületlenül
 Hazádnak, oh magyar:
 (Szózat)

Másfelől az ismétlésnek vannak típusai, melyek a szorosabb társulási vonzatukba tartozó és zártabb, kiépítő formán bomlanak ki. Így a grammatikailag részlegesen kötött **gradáció** társulási vonzatába tartozik az **epanasztrófé**:

Hallottad-e hírét a híres Szebennek,
 A híres Szebennek, s a híres Mohának,
 A Mohában lakó Kerekes Péternek,
 S Kerekes Izsáknak, ő felnőtt fiának?
 (Kerekes Izsák)

E kombináció többszörös együttesnek is alapja, például az alábbi Babits-idézetben a **gradáció** az **epanodosszal** illeszkedik össze, éppen az **epanasztrófé** alakzata által:

ki egyedül van, az ma boldog,
boldog, otthon, bár búslakodva.
Bár búslakodva, boldog, otthon.
(Vasárnap)

A **gondolatalakzatok** további pragmatikus osztályaiban a kategóriákat létrehozó műveletek mellett – és a generikus pragmatikai ismérveken belül – a vázolt szempontrendszer összetevőinek érvényesülése magának az alakzat karakterének a függvénye.

SZAKIRODALOM

- Békési Imre 1986. *A gondolkodás grammatikája*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Eco, Umberto 1984. *Semiotics and the Philosophy of Language*. Bloomington, Indiana University Press.
- Fehér Erzsébet 1996. Hasonlat és versszerkezet a 30-as évek lírájában. In: V. Raisz Rózsa (szerk.): *Anyanyelv és iskola az ezredfordulón*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- Fónagy Iván 1999. *A költői nyelvről*. Corvina, Budapest.
- Keszler Borbála (szerk.): 2000. *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Nagy L. János 1998. *Szavak és világok Weöres Sándor verseiben*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Somlyó György 1980. *Philoktétész sebe. Bevezetés a modern költészetbe*. Gondolat, Budapest.
- Szabó G. Zoltán–Szörényi László 1988. *Kis magyar retorika*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Gáspári László

SUMMARY

Gáspári, László

On conceptual figures (repetition)

The present paper deals with the issue of conceptual figures and, in particular, that of their functional decomposability. Among other things, it makes an attempt at answering the question – whether conceptual figures have independent clausal forms which represent their category in themselves. Or, if not, how their decomposed forms can contribute to indicating the category of conceptual figures within the bounds of their general pragmatic characteristics and other describable restrictions. All these, together with the possible combinations of associated arguments, are illustrated by the types of the conceptual figure of repetition since these types can be connected to each other in various ways, according to the degree to which they exhibit fixed positions. Especially open positions can offer the possibility of combination while the more or less restricted range of connections yields a typology of the structure of figures.